JYX JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Saarinen, Taina; Vaarala, Heidi; Kyckling, Erja; Haapakangas, Eeva-Leena

Title: Mitä on kansallinen ja kuka on kansainvälinen? : kieli-ideologiat korkeakoulutuksen kansainvälistymisen kuvaajina

Year: 2020

Version: Published version

Copyright: © 2020 Suomen kasvatustieteellinen seura

Rights: In Copyright

Rights url: http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en

Please cite the original version:

Saarinen, T., Vaarala, H., Kyckling, E., & Haapakangas, E.-L. (2020). Mitä on kansallinen ja kuka on kansainvälinen? : kieli-ideologiat korkeakoulutuksen kansainvälistymisen kuvaajina. In J. Ursin, & R. Muhonen (Eds.), Tuntematon korkeakoulutus (pp. 115-138). Suomen kasvatustieteellinen seura. Kasvatusalan tutkimuksia, 80.

Taina Saarinen,
Heidi Vaarala,
Erja Kyckling &
Eeva-Leena Haapakangas

Mitä on kansallinen ja kuka on kansainvälinen? Kieli-ideologiat korkeakoulutuksen kansainvälistymisen kuvaajina

Tiivistelmä

Suomi on yksi suurimmista englanninkielisten tutkinto-ohjelmien järjestäjistä Euroopassa. Tämä yhdistettynä kansainvälisten opiskelijoiden vaihteleviin koulutus- ja kielitaustoihin korostaa tarvetta tarkastella kieltä ja siihen kytkeytyneitä ideologisia olettamuksia. Tässä artikkelissa analysoimme, miten eri kielistä puhuminen konstruoi käsityksiä kielten merkityksistä (kieli-ideologioista) ja miten puhe eri kielten merkityksistä osoittaa (indeksoi) käsityksiä kansainvälisistä opiskelijoista. Kieli-ideologia voidaan määritellä käsityksiksi eri kielten merkityksestä ja arvosta. Indeksikaalisuudella tarkoitamme kielen kykyä viitata johonkin sosiaaliseen kategoriaan ja tuottaa tuohon kategorisointiin pohjautuvia yhteiskunnallisia luonnollistumia. Keskitymme artikkelissa erityisesti käsityksiin suomen, ruotsin ja englannin merkityksestä korkeakoulutuksen ja suomalaisen työelämän konteksteissa ja siihen, miten näi-

den merkitysten kautta rakennetaan ymmärrystä kansainvälisistä opiskelijoista. Näiden käsitteiden keskusteluttaminen auttaa ymmärtämään ”kansallisen” ja ”kansainvälisen” jännitteitä korkeakoulutuksen kansainvälistymisessä.

Johdanto

Suomalaisen korkeakoulutuksen kansainvälistymistä on pyritty ohjaamaan kansainvälistymisstrategioilla, joita on Suomessa julkaistu vuodesta 1989 alkaen kaikkiaan neljä (viimeisin ”kansainvälistymislinjauksena” 2017). Suomi on 1990-luvulta alkaen ollut yksi suurimmista englanninkielisten tutkinto-ohjelmien järjestäjistä Euroopassa (Brenn-White & Faethe 2013; Wächter & Maiworm 2014). Sekä kansainvälisten tutkinto-opiskelijoiden määrä Suomessa että suomalaisten tutkinto-opiskelijoiden määrä ulkomailla on kaksinkertaistunut vuosina 2006–2016 (ks. Opetushallitus 2017). Kansainvälisen opiskelijaliikkuvuuden mittarein suomalaiset korkeakoulut ovat kansainvälistyneet huimasti 2000-luvulla.

Kielet sekä kielten osaamisen ja kielikoulutuksen teemat kytkeytyvät olennaisesti kansainvälistymiseen, ja korkeakoulupoliittiset linjaukset ja strategiat ohjaavat väistämättä sitä, millaista kielitaitoa arvostetaan, millä kielellä korkeakoulutusta järjestetään, kuka voi opiskella ja missä sekä minkälaiseen työllistymiseen kieliopinnot ohjaavat. Kielet ovat kuitenkin olleet korkeakoulujen kansainvälistymispolitiikassa yllättävänkin näkymättömiä, vaikka kansainvälistyminen on potentiaalisesti hyvinkin kieli-intensiivistä toimintaa (Saarinen 2018).

Tarkastelemme tässä artikkelissa kansainvälisen opiskelun merkityksiä kieli-ideologioiden (Gal & Woolard 1995) ja kielen indeksikaalisuuden (Silverstein 2003) näkökulmasta. Kysymme, mitä kansallisten kielten opetukseen ja osaamiseen liittyvät kieli-ideologiset oletukset kertovat suomalaisten yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen kansainvälistymisestä ja kansainvälisistä opiskelijoista. Tarkemmat alakysymyksemme ovat: Miten kotimaisten kielten ja englannin tarvetta tai tarpeettomuutta tuotetaan aineistossam-

me? Millaisena ”kansainvälinen opiskelija” näyttäytyy kieli-ideologioiden näkökulmasta tarkasteltuna? Lopuksi esitämme korkeakoulupoliittisia johtopäätöksiä kielen ja kansainvälistymisen suhteesta. Artikkeli pohjautuu vuonna 2016 ilmestyneeseen selvitykseemme (Saarinen, Vaarala, Haapakangas & Kyckling 2016).

Korkeakoulutuksen kansainvälistyminen kielellisessä tarkastelussa

Tarkastelemme tässä alaluvussa ensin suomalaisen korkeakoululaitoksen kansainvälistymistä ja kielten roolia siinä. Tämän jälkeen siirrymme tarkastelemaan kieli-ideologioita ja niiden antia korkeakoulutuksen kansainvälistymisen analyysissa. Päätämme luvun esittelemällä kysymyksenasettelun, aineiston ja käyttämämme menetelmän.

Korkeakoulut, kansainvälistyminen ja kansalliset kielet

Vuonna 2017 suomalaisissa korkeakouluissa opiskeli hieman yli 20 300 kansainvälistä tutkinto-opiskelijaa, mikä on noin seitsemän prosenttia kaikista korkeakouluopiskelijoista. Kaikki eivät toki opiskelleet englanninkielisissä ohjelmissa, eivätkä kaikki alun perin tulleet Suomeen opiskelemaan. Ennen vuonna 2017 voimaan tullutta EU- ja ETA-maiden ulkopuolisilta perittävää lukukausimaksua noin 8000 kansainvälistä opiskelijaa tuli Aasian maista, noin 3500 EU:n ja Euroopan talousalueen ulkopuolisesta Euroopasta ja 2500 Afrikasta. Lukukausimaksun voimaantulon jälkeen kokonaismäärä on pysynyt kutakuinkin samana, mutta aasialaisten tutkinto-opiskelijoiden määrä on kasvanut (9100), ja EU/ETAn ulkopuolisen Euroopan (n. 2800) ja Afrikan (n. 2000) osuus vähentynyt. (Opetushallitus 2016a; Opetushallitus 2016b; Opetushallitus 2018.)

Yksi suomalaisen korkeakoulutuksen kansainvälistymisen keskeisistä tavoitteista on viime vuosina ollut kansainvälisten opis-

kelijoiden ja henkilöstön integrointi suomalaisille työmarkkinoille (ks. esim. OPM 2009). Työelämän ja korkeakoulutuksen kielenopetuksen käytännöt eivät kuitenkaan välttämättä tue näitä tavoitteita. Kansallisten kielten (suomen ja ruotsin) osaaminen näyttäisi olevan tarpeen etenkin työmarkkinoille integroituessa, mutta kielikäytänteet vaihtelevat aloittain (Shumilova, Cai & Pekkola 2012). Kotimaisten kielten opintovaatimukset ovat myös korkeakoulu- ja alakohtaisia. Esimerkiksi terveydenhuollon alalla vaaditaan korkeaa kielitaidon tasoa kotimaisissa kielissä, ja terveydenhuollon ammattihenkilölain uudistus vuonna 2016 antoi Valviralle mahdollisuuden tarkistaa ulkomailla opiskelleiden kielitaito ammattioikeuden haun yhteydessä.

Kansallisia kieliä opetettiin aiemmin suhteellisen satunnaisesti kansainvälisille opiskelijoille (Garam 2004), kun huomio kohdistettiin lähinnä englannin kieleen. Pakolliset viestintä- ja kieliopinnot sijoittuvat suomalaisissa tutkinnoissa nykyään alemman korkeakoulututkinnon vaiheeseen. Ammattikorkeakoulujen kansainvälisillä alempaa korkeakoulututkintoa tekevillä opiskelijoilla onkin yliopistojen kansainvälisiä maisteriopiskelijoita todennäköisemmin opinnoissaan myös suomen tai ruotsin opintoja. Selvityksemme (Saarinen ym. 2016) mukaan ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen välillä onkin eroja siinä, missä laajuudessa ja mille kielitaidon tasolle koulutusta suunnataan. Mitä korkeammista opinnoista on kyse, sitä vähemmän kotimaisten kielten opintoja sisältyy tutkintovaatimuksiin. Kansainvälisiltä jatko-opiskelijoilta ei tekemiemme kyselyn, haastattelujen ja muun aineiston perusteella vaadita suomen tai ruotsin opintoja lainkaan. (Saarinen ym. 2016, 93.)

Kieli-ideologiat ja indeksikaalisuus korkeakoulutuksen kansainvälistymistä kuvantamassa

Tarkastelemme tässä artikkelissa sitä, miten puhe (eri) kielistä tai (yleisesti) kielestä tekee näkyväksi erilaisia kieli-ideologioita, ja edelleen sitä, mitä nämä kieli-ideologiat indeksoivat kansainvälisistä opiskelijoista eli millaisiin sosiaalisiin kategorioihin ja niiden luonnollistumiin kieli-ideologioilla viitataan. Käytämme *kielen* kä-

sitettä siis kolmella tasolla. Puhumme yhtäällä eri kielistä, kuten tässä artikkelissa keskeisesti suomesta, ruotsista tai englannista. Toisaalta puhumme kielestä (yksikössä) kommunikaatioresurssina. Kolmanneksi tarkastelemme *kielestä puhumista* eli kieltä metatasolla, metakieltä (Mäntynen, Halonen, Pietikäinen & Solin 2012).

Kieli-ideologialla tarkoitamme käsityksiä eri kielten merkityksestä ja arvosta (Gal & Woolard 1995). Kieli-ideologioita tutkittaessa tarkastellaan sitä, millaisia luokitteluja, kategorioita, uskomuksia, neuvotteluja ja arvostuksia luodaan, kun kielestä puhutaan (Mäntynen ym. 2012, 325–326). Kieli-ideologioilla tuotetaan ja vahvistetaan kieliin liittyviä hegemonisia olettamuksia. Kieli-ideologioita tutkitaan muun muassa tarkastelemalla kielestä puhumista eli niin sanottua metakieltä tai metalingvististä diskurssia. (Mäntynen ym. 2012, 333; Woolard 1998, 9.) Käsitys tai olettamus esimerkiksi suomen tai ruotsin kielen arvosta tai (käyttö)kelpoisuudesta työmarkkinoilla vaikuttaa yksilön tai yhteisön suhtautumiseen kielten opiskeluun tai näitä kieliä osaaviin tai osaamattomiin. Tilanteinen oletus suomen välttämättömyydestä saattaa tuottaa sosiaalisen ymmärryksen kieltä osaamattoman asemasta työmarkkinoilla.

Näillä kielikäsityksillä ja -ideologioilla puolestaan indeksoidaan ymmärrystä jostain sosiaalisesta järjestyksestä (ensimmäisen asteen indeksikaalisuus) tai tuon järjestyksen tuottamasta luonnollistumasta (toisen asteen indeksikaalisuus). Indeksikaalisuudella tarkoitamme kielen kykyä viitata johonkin sosiaaliseen kategoriaan ja tuottaa tuohon kategorisointiin pohjautuvia yhteiskunnallisia luonnollistumia (Silverstein 2003). Artikkelissamme tämä puhetapa eli puhe kielestä ja sen (kieli yleensä) tai niiden (erilliset kielet) merkityksestä yhdistetään mielikuviin sosiaalisesta kategoriasta. Blommaertin (2007) mukaan indeksikaalisuus on se tekijä, joka yhdistää kielen kulttuurisiin malleihin. Erilaiset kielelliset elementit siis indeksoivat jotain olettamusta sosiaalisen todellisuuden luonteesta. Vähitellen tämä puhetapa luonnollistuu osaksi yhteiskunnassamme hyväksyttynä pidettyä toimintaa. Indeksikaalisuudella viitataan usein jonkun puhetavan tai kielimuodon luomiin merkityksiin tai assosiaatioihin jostain sosiaalisesta ryhmästä

(esim. Lehtonen 2015; Mäntynen ym. 2012). Käytämme indeksikaalisuuden käsitettä tässä artikkelissa kuvaamaan eri kielistä puhumisen tapoja ja sitä, millaisia kansainvälisen opiskelun sosiaalisia kategorioita näihin liitetään.

Kysymyksenasettelu, aineisto ja menetelmät

Artikkeli perustuu kirjoittajien vuonna 2016 raportoimaan selvitykseen (Saarinen ym. 2016), joka käsitteli kotimaisten kielten koulutustarjontaa suomalaisten korkeakoulujen kansainvälisille opiskelijoille. Selvitystä rahoitti opetus- ja kulttuuriministeriö. Selvityksen aineisto koostui dokumenteista (tilastot, kansainvälistymis- ja kielistrategiat), yliopistoille ja ammattikorkeakouluille (N = 39) lähetetyistä kyselyistä sekä tapaustutkimushaastatteluista (N = 32), joita tehtiin yhdeksässä eri korkeakoulussa.

Tässä artikkelissa keskitymme erityisesti tapaustutkimushaastatteluihin. Korkeakouluilta saatujen dokumenttien avulla pyrittiin täydentämään tapaustutkimusten luomaa kuvaa, eikä niitä analysoitu systemaattisesti tätä artikkelia varten. Muun aineiston antia on esitelty tarkemmin julkaistussa raportissamme (Saarinen ym. 2016). Tapaustutkimuskorkeakouluissa haastateltiin opetus- ja hallintohenkilökuntaa sekä muutamia kansainvälisiä opiskelijoita. Aineistomme on kerätty juuri ennen lukukausimaksujen käyttöönottoa EU:n ja Euroopan talousalueen ulkopuolisille opiskelijoille. Tuolloin tieto tulevista maksuista oli jo muuttanut jonkin verran kansainvälistymisen dynamiikkaa ja tulee mahdollisesti jatkossa aiheuttamaan lisää eriytymistä kansainvälisten opiskelijoiden välille. Muiden kuin EU:n ja ETA-alueen uusien opiskelijoiden määrä laski selvästi syksyllä 2017 sekä ammattikorkeakouluissa että yliopistoissa (Syrjänen 2017). Vaikka onkin todennäköistä, että määrä lähtee muutaman vuoden päästä kasvuun, niin pohjoismaisten kokemusten perusteella voi olettaa, että opiskelijat tulevat jatkossa eri maista kuin aiemmin (Saarinen & Taalas 2017).

Keskeinen kysymyksemme on, mitä kansallisten kielten opetukseen ja osaamiseen liittyvät kieli-ideologiset oletukset kerto-

vat suomalaisten yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen kansainvälistymisestä ja kansainvälisistä opiskelijoista. Tähän kysymykseen pyrimme vastaamaan tarkastelemalla seuraavia alakysymyksiä: 1. Miten kotimaisten kielten ja englannin tarvetta tai tarpeettomuutta tuotetaan aineistossamme? ja 2. Millaisena ”kansainvälinen opiskelija” näyttäytyy kieli-ideologioiden näkökulmasta tarkasteltuna?

Analysoimme aineistoamme koodaamalla ensin ne tavat, joilla eri kielistä puhuttiin. Keskityimme erityisesti niin sanottuihin kotimaisiin kieliin ja englantiin, koska nämä olivat yleisimmät (ja harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta ainoat) kielet, joihin aineistossamme viitattiin. Osittain tämä johtuu tutkimusasetelmastamme, jossa lähtökohtaisesti selvitimme kotimaisten kielten opetukseen liittyviä kysymyksiä (Saarinen ym. 2016): Miten kielestä ja kielistä puhuttiin? Millaisia poliittisia ja kulttuurisia konstruktioita tällä puheella tuotetaan? Ensimmäisessä vaiheessa tarkastelimme siis puheessa esiintyviä kieli-ideologioita. Toisessa vaiheessa tarkastelimme sitä, millaista kuvaa kansainvälisyydestä näillä puhetavoilla tuotettiin: Miten kieli-ideologiat indeksoivat kansainvälistymistä? Millaista ymmärrystä kansainvälisen opiskelun sosiaalisesta luonteesta kieli-ideologioiden avulla tuotetaan ja luonnollistetaan?

Miten kielistä puhutaan?

Tarkastelemme seuraavaksi sitä, millaisin tavoin kielistä aineistossamme puhuttiin. Nostimme analyysimme perusteella aineistosta seuraavat kategoriat: kielten oppimisen vaikeus tai helppous, kielet arjessa ja sosiaalisissa ympäristöissä, kielet työ- ja opiskeluympäristöissä ja kielet symbolisina. Selkeästi eniten keskustelua herätti kielten asema työ- ja opiskeluympäristössä, mikä saattaa johtua sekä asetelmastamme (tarkastelimme kieliä osana kansainvälistä opiskelua) että kielen oletetusta roolista suomalaisilla työmarkkinoilla, jota haastateltavamme korostivat.

Kielen oppimisen vaikeus tai helppous

Suomesta, ruotsista ja englannista puhuttiin aineistossamme hyvin erilaisin tavoin, kun tarkasteltiin kielten osaamista alkeistasolla. Laajalle levinnyt stereotypia suomen kielestä vaikeana, jopa mahdottomana kielenä oppia kaikuu sekä henkilöstön että opiskelijoiden haastatteluissa. Suomen kielen opiskelun ajateltiin vaativan yleisesti hyviä opiskelutaitoja, jotta kielenopiskelun haasteista selvittäisiin. Kansainvälisten opiskelijoiden mielestä vaikean suomen kielen oppimiseen tulee panostaa, mutta vain, jos opiskelija itse kokee kielen tarpeelliseksi itselleen.

Toisaalta selvityksemme (Saarinen ym. 2016) mukaan korkeakoulujen suomen kielen opetuksen resursseista suuri osa ohjataan juuri alkeistason kursseille, sillä niille on paljon kysyntää. Myös haastatteluaineiston perusteella näyttää siltä, että suomen kielen alkeita opiskellaan paljon. Tämä osaltaan moninaistaa kuvaa suomen kielestä mahdottomana tai vaikeana oppia. Alkeistasolla ja sen alapuolelle sijoittuvalla niin sanotulla survival-tasolla kieltä kuitenkin opiskelivat lähinnä vaihto-opiskelijat, joiden ei ajateltu jäävän Suomeen vaihtojaksonsa jälkeen.

Käsitys suomen kielen vaikeudesta ei olekaan täysin yksioikoinen. Yhtäällä haastatteluaineistosta muodostuu se kuva, ettei kansainvälinen opiskelija pysty saavuttamaan työelämän kannalta riittävää kielitaitoa suomen kielessä kansainvälisen koulutusohjelman (esimerkiksi kaksivuotinen maisteriohjelma) aikana. Tutkinto-opiskelijoiden kohdalla alkeisopetusta ei kyseenalaisteta, mutta todetaan sen riittämättömyys. Tätä kuvaavat kommentit siitä, ettei pelkällä suomen kielen alkeistason hallinnalla työllistyä Suomessa, sillä ”se ei vaan riitä” (yliopisto, hallintohenkilöstö). Toisaalta vaihto-opiskelijoille tarjotaan lähinnä alkeistason alapuolella olevaa kieleen tutustumista, ja turvapaikanhakijoista puhuttaessa lähdetään miettimään, onko alkeiskielitason opettaminen edes korkeakoulujen tehtävä.

Tämä indeksoi ainakin kahdenlaista ymmärrystä korkeakoulutuksen kansainvälistymisestä. Ensinnäkin edistyneemmän kielitaidon ajatellaan kuuluvan vain tutkinto-opiskelijoille, joiden ajatellaan ainakin potentiaalisesti päätyvän Suomen työmarkkinoille.

Toisaalta tämä kertoo siitä, että tutkinto-ohjelmat ovat hyvin täynnä sisältöopintoja ja kieliopintoja pidetään jossain määrin ylimääräisinä. Henkilökunnan haastatteluissa asiantilalle ei näytä voivan tehdä mitään. Kieliopinnoille ei välttämättä ole aikaa, eikä niihin välttämättä halutakaan panostaa: ”eihän me nyt haluta et ne, lähtee kielikeskukseen, opiskelemaan vaikka 30 opintopistettä suomen kieltä jos se, niinkö hidastaa sitä valmistumista koska se kostautuu sitte yliopistoille” (yliopisto, hallintohenkilöstö).

Siinä missä suomen kielen alkeet herättivät paljon keskustelua, ruotsin tai englannin osaamisesta alkeistasolla ei juuri puhuta. Englannin osaaminen näyttäytyy kansainvälisistä opiskelijoista puhuttaessa itsestäänselvyytenä, eikä tarvetta puhua englannin alkeiden opiskelusta tai hallinnasta ilmeisesti ole (ks. myös Konttinen 2018). Toki myös kysymyksenasettelumme keskittyy erityisesti kotimaisten kielten opiskeluun. Ainoastaan yhdessä henkilökunnan haastattelussa kyseenalaistetaan englannin kielen taidon itsestäänselvyys: ”se että on ulkomailta ei tarkota sitä että on vahva englannin kielen taito” (yliopisto, opetus- ja tutkimushenkilöstö).

Ruotsin kielen alkeiden opintotarjonnalla kansainvälisille opiskelijoille olisi suomalaisissa korkeakouluissa periaatteessa mahdollista osoittaa kiinnittymistä niin kansalliseen kuin kansainväliseenkin. Alkeistason ruotsi herättää kuitenkin haastatteluaineistossa varsin vähän keskustelua. Kansainväliset opiskelijat arvelivat, että vaikka ruotsi vaikuttaa suomea helpommalta kieleltä, se näyttäytyy heille Suomessa tarpeettomana. Kansainvälisten opiskelijoiden ruotsikäsitykset eivät kiinnity Suomessa vuosikymmeniä käytyyn pakkoruotsi-debattiin, vaan siihen, miten he arvelevat kieltä tarvittavan suomalaisilla työmarkkinoilla. On toki myös mahdollista, että käsitys ruotsin tarpeettomuudesta on saattanut syntyä vuorovaikutuksessa paikallisten opiskelijoiden kanssa. Korkeakoulujen ruotsin alkeiskurssien tarjonta on kuitenkin sattumanvaraista, ja kun opiskelija on kysellyt suomenkielisille pidetyistä ruotsin kielen kursseista, hänelle on vastattu että ”kyllä niillä on vähän korkeempi taso että ei voi osallistua” (yliopisto, kv-jatko-opiskelija).

Kiinnostavaa kyllä, myös ruotsinkielisten korkeakoulujen henkilökunta tuottaa käsitystä, etteivät kansainväliset opiskelijat tar-

vitse ruotsia, vaan pikemminkin suomea suomalaisilla työmarkkinoilla (ks. Saarinen ym. 2016). Tämä ideologinen puhetapa yhdistettynä siihen, että ruotsin kielen alkeiskursseja järjestetään varsin vähän, luonnollistuu osaksi korkeakoulujen tavallisena ja hyväksyttynä pidettyä toimintaa ja indeksoi ruotsin tarpeettomuutta kansainvälistymisdiskursseissa.

Kielet arjessa ja sosiaalisissa ympäristöissä

Kielellä identifioidutaan sosiaalisiin ryhmiin, ja kansainväliselle opiskelijalle ensimmäinen ryhmä, johon hän sosiaalistuu ja identifioituu saapuessaan Suomeen, on useimmiten toisten kansainvälisten opiskelijoiden ryhmä. Monien kanssa luonnolliseksi kanssakäymisen kieleksi muotoutuu haastatteluissa englanti, jota haastateltavamme olettavat kansainvälisten opiskelijoiden käyttävän ja jota yksi haastattelemistamme opiskelijoistakin mieluummin käytti vaihtoehdoksi tarjotun äidinkielen sijasta. Tämä englannin kyseenalaistamaton asema tuottaa käsitystä englannista luonnollisena kansainvälisen kanssakäymisen kielenä, vaikka on mahdollista, että kansainväliset opiskelijat voisivat käyttää keskinäisessä kanssakäymisessään jotain muutakin maailman valtakielistä tai suomea.

Samalla näyttää siltä, että suomalaisten opiskelijoiden halukkuus vaihtaa kieli englanniksi vaikeuttaa suomen käyttöä kansainvälisten opiskelijoiden yhteisenä kielenä, vaikka paikallisen kielen käytöstä kansainvälisten opiskelijoiden lingua francana on viitteitä muualta (esim. Haberland 2011). Haastattelemamme kansainvälisen opiskelijan mukaan Suomessa pärjää arjessa englanniksi: ”täällä on niin helppo käyttää englannin kieltä arkipäivässä että ei hirveesti tarvita pitä melkein pakottaa suomalaiset että puhu nyt mun kanssa suomea.” Kun siis kansainvälinen opiskelija tarjoaa kehittyvää suomeaan yhteiseksi vuorovaikutuksen kieleksi, suomalainen opiskelija vaihtaa helposti kielensä englanniksi. Henkilökunnankin haastatteluissa näkyy käsitys siitä, miten Suomessa pärjää ”englannin kielen varassa” (yliopisto, hallintohenkilöstö). Englanti on luonnollistunut kansainvälisten opiskelijoiden kieleksi siinä määrin, että se katsotaan keskeiseksi kieleksi myös kanssakäymisessä

suomalaisten opiskelijoiden kanssa. On mahdollista, että kansainvälisen opiskelijan ei oleteta käyttävän suomea eikä hänelle välttämättä aina anneta tilaa käyttää kehittyvää suomeaan.

Haastatteluaineistossamme korkeakoulujen henkilökunta korostaa kuitenkin suomen kielen osaamisen tärkeyttä ja jopa välttämättömyyttä yhteiskuntaan integroitumisen, sosiaalisten suhteiden ja arjessa pärjäämisen näkökulmista. Suomen kielen osaamisen nähdään helpottavan kansainvälisen opiskelijan ”omaa henkilökohtasta elämää” (yliopisto, opetushenkilöstö). Suomen kielen vähäinenkin hallinta on ennen kaikkea hyödyksi opiskelijan yksityisessä elämässä. Toisaalta jo pelkällä ”peruskielitaidolla” voi tehdä ”arkista työskentelyä siellä työyhteisössä”, mikä edistää opiskelijan integroitumista työyhteisöön ja ympäröivään yhteiskuntaan (yliopisto, opetushenkilöstö). Tämä käsitys ”arjen työelämässä” tarvittavasta kielitaidosta haastaakin edellisessä alaluvussa käytyä tulkintaa alkeiskielitaidon hyödyttömyydestä työelämässä. Suomenkielisten sosiaalisten suhteiden luomisen ajateltiin itsessään jo edistävän kansainvälisten opiskelijoiden työllistymistä Suomeen. Äärimmillään suomen kielen osaaminen nähtiin välttämättömänä yhteiskuntaan integroitumisen kannalta: ”jos ajatellaan et, et ihminen ihan oikeesti haluis työllistyy Suomeen, tai olla jonki jotenki niinku aktiivinen kansalainen ni ei se ilman suomen kieltä käy” (yliopisto, hallintohenkilöstö). Suomen osaaminen arjessa ei ilmeisesti olekaan vain kielitaitoa, vaan sisältää myös kulttuurin tuntemusta ja yhteiskunnan tietotaitoa. Ruotsia ei mainita arjen kielenä aineistossamme.

Kielet työ- ja opiskeluympäristöissä

Analysoimme seuraavaksi kielille annettuja ideologisia merkityksiä työ- ja opiskeluympäristössä, koska puhe näistä kytkeytyi usein yhteen. Tämä itsessään jo korostaa työelämän merkitystä kansainvälisten opiskelijoiden kieliopinnoista puhuttaessa.

Haastateltavat puhuivat lähinnä suomesta ja englannista, mutta näille annettiin erilaisia merkityksiä. Suomen kielestä puhuttiin

aineistossamme itsestään selvänä edellytyksenä suomalaisille työmarkkinoille integroitumisessa, vaikka tutkimusten mukaan suomen kielen tarve vaihtelee aloittain (Shumilova ym. 2012) eikä sinänsä takaa integroitumista työmarkkinoille. Opinnoissa tämä ei kuitenkaan aina näkynyt: suomi ei välttämättä ollut opiskelijoille pakollista edes aloilla, joilla lainsäädäntö tai muu sääntely edellyttää suomen kielen taitoa työmarkkinoilla. Tyypillinen esimerkki tällaisesta alasta on sosiaali- ja terveydenhuolto, jossa Valvira valvoo terveydenhuollon ammattihenkilöstön kielitaitovaatimusten toteutumista. Vapaaehtoisenakin suomen välttämättömyys rakentuu kuitenkin voimakkaasti aineistossa:

> ”Nursing-opiskelijoilla on silleen jännästi että heillä ne suomen kielen kurssit on niinku vapaasti valittavia mutta kaikki kuitenkin joutuu ne ikään kuin ottamaan koska he kuitenkin tähtäävät siihen et he työllistyy Suomeen.” (ammattikorkeakoulu, opetushenkilöstö)

Englanti taas rakentui kansainvälisten koulutusohjelmien kielenä, mutta etenkin henkilökunnan haastatteluissa kyseenalaistettiin tätä roolia. Esimerkiksi ammattikorkeakouluissa järjestetään englanninkielistä sairaanhoitajakoulutusta, mutta monet niiden opiskelijoista ovat kansainvälisiä opiskelijoita, jotka tavoittelevat Suomeen työllistymistä: ”jos Suomee haluaa tulla töihin ni kyllä sillo sen koko tutkinnon pitäis olla mun mielestä suomeks” (ammattikorkeakoulu, opetushenkilöstö). Kansainvälisissä ohjelmissa on haastateltujen hallintohenkilöiden ja opettajien mukaan huolehdittava myös siitä, että opiskelijoiden englannin taito on riittävä tutkinnon saamiseksi.

Myös yhden ammattikorkeakoulun haastattelussa heidän korkeakoulunsa it-alan tapaa sisällyttää runsaasti suomen kieltä valmentaviin opintoihin saatetaan ihmetellä: ”mitä varten siel on suomen kieli niin tota olennaisen tärkeä ollu heillä koska kuitenki esimerkiks [– –] insinöörit työskentelevät tietotekniikassa, ni siellähän on esimerkiks koko sanasto on englanninkielistä” (ammattikorkeakoulu, opetushenkilöstö). Suomen kielen osaamisen tarpeellisuutta tai tarpeettomuutta saatettiin joissakin henkilökunnan haastatteluissa tuottaa siis vain työelämän tai oman alan hallitsemisen näkökulmasta ottamatta kantaa siihen, tarvitseeko kansainvälinen opis-

kelija kieltä arjessaan vai ei. Tämä puhetapa haastaa edellisessä luvussa esiteltyä käsitystä suomen kielen tarpeellisuudesta arjen ja sosiaalisten suhteiden kannalta.

Näyttääkin siltä, että suomen kielen ja englannin kielen kehittäminen asettuvat jossakin määrin kilpailutilanteeseen. Tätä kuvastaa seuraava ote henkilökunnan jäsenen haastattelusta: ”me ollaa uudistettu tää meiän kansainvälinen maisteritutkinto, niin me ollaa jätetty kokonaa tää suomen kielen, palikka täältä pois, ja pyritty sitten, rakentamaan niitä opintoja siten että se tukis työllistymistä, siel on englannin kielen kursseja yhteensä 5 opintopisteen eestä.” (yliopisto, hallintohenkilöstö). Englannin opiskelu on siis korvannut suomen kielen opiskelun kyseisessä kansainvälisessä maisteriohjelmassa, ja samalla implikoidaan, ettei suomen kielen osaaminen tue työllistymistä toisin kuin englannin osaaminen.

Suomen kielen tarve saattaakin paljastua kansainvälisille opiskelijoille vasta heidän hakiessaan töitä Suomesta. Koulutuksen järjestäjien näkemys suomen kielen tarpeellisuudesta ei välttämättä ole itsestään selvä kansainvälisille opiskelijoille, jotka ovat hakeutuneet Suomeen nimenomaan opiskelemaan englanniksi. Henkilökunnan haastatteluissa pohdittiin kuitenkin sitä, mikä on korkeakoulujen rooli kielikoulutuksen järjestämisessä ja tarjoamisessa. Onko korkeakoulujen vastuulla taata kansainvälisten opiskelijoiden suomalaiseen työelämään riittävä kielitaito? Erään hallintohenkilökuntaan kuuluvan haastatellun mukaan kansainvälisten koulutusohjelmien järjestäjät kyllä tiedostavat, että ”minkälaisee asemaa sitte opiskelijat asetaa ku puhutaa työn hakemisesta, Suomessa”, jos koulutusohjelmiin ei sisälly suomen kielen opintoja (yliopisto, hallintohenkilöstö). Suomen kielen osaamattomuus asettaa kansainväliset opiskelijat eriarvoiseen asemaan työmarkkinoilla. Yhtä yliopiston hallinnossa työskentelevää haastateltavaa tiivistäen: jossain määrin korkeakoulujen tehtäväksi voidaan nähdä riittävän suomen kielen opetuksen tarjoaminen ja kielenkäytön mahdollisuuksien kehittäminen etenkin opiskelijoille sellaisissa koulutusohjelmissa, joista todennäköisimmin jäädään Suomeen.

Kaiken kaikkiaan näyttää kuitenkin siltä, että korkeakoulun tarjoama kielikoulutus suhteessa opintojen ja alan kieleen on jos-

sain määrin ristiriidassa työelämän tarpeiden ja odotusten kanssa. Ei ole yhdentekevää, millä kielellä kansainvälinen opiskelija hankkii korkeakoulutuksensa ja hankkiiko hän kansallisten kielten taitoa opintojensa aikana vai ei. Korkeakoulujen tulisi tukea kansainvälisiä opiskelijoita paremmin siinä, millaisiin tehtäviin ja missä maassa he mahdollisesti voivat ja haluavat työllistyä ja mitä se vaatii heidän kielitaidoltaan. Kansallisten kielten tarpeesta esimerkiksi työmarkkinoilla olisikin hyvä keskustella kansainvälisten opiskelijoiden kanssa jo opintojen aikana, jos he aikovat työllistyä Suomeen:

> ” – – työllistymisen kannalta ja uranäkymien kannalta iso juttu että onks siellä mahollisuus työllistyä ainoastaan englannin kielen käyttäjinä vai myös myös niinku suomen, suomenkielisinä asiantuntijoina suomalaiseen, organisaatioon että se tulee monelle yllätyksenä ehkä se se että odotuksia kuitenki on siihen suomeksikin toimimiseen et vaik opinnot sinänsä pystyy tekemään millä kielellä, niinku ilmankin sitä suomen kielen taitoa.” (yliopisto, opetus- ja tutkimushenkilöstö).

Kiel(t)en symbolinen arvo

Kielen ja kielten symbolinen merkitys nousi yhdeksi kategoriaksi analyysissamme. Eri kielillä tämä symbolinen arvo kytkeytyi eri tekijöihin. Tarkastelemme tässä lähinnä suomen ja ruotsin kieliä. Englannin kielen symbolinen arvo liittyy usein sen kyseenalaistamattomaan rooliin ”kansainvälistymisen” kielenä, minkä tematiikkaa käsiteltiin edellisessä alaluvussa.

Vaikka suomen kielestä puhutaan pääasiassa työelämässä tarvittavana kielenä, niin joissain tapauksissa se käsitteellistetään ja osin esineellistetäänkin suomalaisen kulttuurin ja perinteen kantajaksi. Suomen kieli ja kulttuuri näyttäytyvät aineistossa kärjistetyimmillään kotoperäisenä ”vierauden” vastapoolina, kuten erään haastatellun opettajan, joka opettaa suomea toisena kielenä, puheessa Ievan polkkana ja savolaismurteena. Manga-versioon kääntyneestä Ievan polkasta on tullut kansainvälinen Suomen symboli ja YouTube-hitti, jossa kansainvälinen ja kansallinen kohtaavat.

> ” – – ja sit ne tulee, niinku tää suomenkielinen laulukin ni, siel oli upeita esimerkkejä siitä kuinka kaks viikkoa suomea opiskellut kreikkalaispoika, opetteli Ievan polkan, siis savolaismurteella, ja säesti itseään ukulelella.” (yliopisto, opetushenkilöstö)

Ievan polkkaa käytetään edellisessä esimerkissä indeksoimaan suomalaisuuden homogeenista kulttuuriperinnettä ja yhteiskunnallista koheesiota (vrt. Milani 2007).

Kun aineistossa suomen kieli muuten konstruoitiin relevanttina lähinnä Suomen työmarkkinoilla, niin seuraavassa (harvinaisemmassa) esimerkissä suomi näyttäytyy poikkeuksellisesti Suomesta poispäin suuntautuvana kielenä.

> ”Onhan se hirveän, upea asia että. että tuota meillä on tavallaan, maailmalla semmosia lähettiläitä jotka, jotka ymmärtää jotain suomen kielestä ja kulttuurista [– –] tavallaan että. koen sen kyllä aika, aika niinku hienona asiana.” (yliopisto, opetushenkilöstö)

Joissakin tapauksissa siis pienikin suomen taito (jota edellä edusti nopeasti opittu savonmurteinen Ievan polkka) nähtiin arvokkaana, vaikkakaan ei kovin konkreettisena asiana. Suomen näkyminen ”maailmalla” on itsessään tärkeää, ilman esimerkiksi opiskelu- tai työmarkkinatavoitetta.

Ruotsin kieli puolestaan esiintyi aineistossamme pääasiassa symbolisen itseisarvonsa kautta. Ruotsin kielestä kansainvälisten opiskelijoiden työkielenä tai edes opiskelukielenä ei aineistossa puhuta lainkaan. Sillä ei juuri nähdä olevan käyttöarvoa näissä konteksteissa. Ruotsi näyttääkin tässä mielessä ajautuneen ahtaalle, kun sillä ei ajatella olevan käyttöä suomalaisilla työmarkkinoilla. Näyttää siltä, että kansainvälisille opiskelijoille tarjotaan ruotsin opintoja ainakin osittain Suomen perustuslaillisen kaksikielisyyden symbolisena merkkinä. Joissakin tapauksissa kansainvälisille opiskelijoille tarjottiin osallistumista suomalaisille opiskelijoille tarkoitetuille ruotsin kursseille, kun taas toisaalla haastattelut viittasivat siihen, että ruotsin opetuksen rajalliset resurssit käytetään suomenkielisten opiskelijoiden kursseihin.

Ruotsin opetusta järjestetään vaihtelevasti, ja kieli saattaa jäädä taustalle jopa ruotsinkielisissä oppilaitoksissa, kuten seuraavat

esimerkit laajemmasta aineistostamme osoittavat (Saarinen ym. 2016):

> ”Rajalliset kielen oppimisen mahdollisuudet myös opiskelijoiden kapasiteetissa, englannilla pärjää ja jos jompikumpi kotimaisista, suomen kieli menee alueella edelle.” (kielikeskuskysely, yliopisto)

> ”Med tanke på integreringen i det finländska samhället vore studier i finska viktiga. Är kanske inte primärt för de som kommer till [det här universitet].” (opintopalvelukysely, yliopisto)

Molemmat esimerkit indeksoivat jälleen kerran suomen merkitystä työmarkkinakielenä.

Mitä kieli-ideologiset puhetavat kertovat kansainvälisestä opiskelijasta?

Tarkastelimme edellä niitä erilaisia kieli-ideologisesti latautuneita merkityksiä, joita suomen, ruotsin ja englannin kieliin kytkettiin, kun puhuttiin kansallisten kielten opetuksesta kansainvälisille opiskelijoille. Seuraavaksi tarkastelemme, mitä nämä kieli-ideologiat kertovat käsityksistä kansainvälisestä opiskelijasta. Tarkastelemme siis sitä, millaisia viittaussuhteita löytyy kielestä puhumisen (metakielen) ja opiskelijakäsityksen väliltä? Mitä kansainvälisistä opiskelijoista kertoo se tapa, millä heidän (ei) puhumistaan kielistä tai niiden tarpeesta tai tarpeettomuudesta puhutaan?

Englannin kieli merkitsee melko kyseenalaistamattomasti kansainvälistymistä (ks. myös Saarinen & Nikula 2013). Kansainvälinen opiskelija nähdään englannin puhujana, mutta samalla hänen (oma)kielisyytensä ja taustakulttuurinsa hämärtyy ja hänet nähdään yksiulotteisesti ensisijaisesti englannin kielen kautta. Englannin käyttö toisin sanoen peittää taakseen suuren kirjon erilaisia kieliä ja kulttuureja. Opiskelijoiden kielitaustat eivät tule haastatteluaineistossamme lainkaan esiin hallintohenkilökunnan tai opettajien puheessa. Opiskelijat itsekin puhuvat omista äidinkielistään vain vähän; yksittäisinä esimerkkeinä mainitaan saksa omana äidinkielenä tai venäjä poikaystävän äidinkielenä.

Aineistomme sisältää esimerkin (ks. myös Kielet arjessa ja sosiaalisissa ympäristöissä -alaluku), jossa haastattelija (H) tarjoaa haastateltavalle opiskelijalle (O) mahdollisuuden käyttää äidinkieltään:

> O: my name is [nimi], I am from [country] originally, but now I moved to Finland about, or in january last year, so january 2015
>
> H: möchtest du Deutsch sprechen
>
> O: lieber nicht, oder wie sie wollen, but I am kind of, unless you prefer German but I am very used to English at the moment
>
> H: okay, that's okay then
>
> O: I think it's easier

Edellä haastateltu opiskelija on vuoden tai puolentoista vuoden aikana tottunut käyttämään englantia yhteisönsä kielenä. Haastattelussa hän sanoo käyttävänsä mieluummin englantia kuin saksaa ja torjuu näin mahdollisuuden oman äidinkielensä käyttöön.

Toisaalta, kun englanti on itsestään selvästi kansainvälistymisen kieli, suomen kieli saa moninaisempia merkityksiä. Opiskelijoiden näkökulmasta suomen taito erottelee esimerkiksi työmarkkinoille hakeutumisessa.

> ” – – ne tarjota mulle nyt tää työpaikka myös sen takia koska mä osaan suomen kieli että toisille ne ei varmasti ei tarjoa. se on jännä kun meillä on kauppakorkeakoulussa puhuu englantia siellähän on kaikki englanniksi mutta siellä on vähä semmosta asiaa että jos joku ei osaa suomea että voi kyllä tulla jatko-opiskelija ja siis tekee opinnot täällä mutta siitä se on että kaikki työntekijät pitää osata suomen kieli.” (yliopisto, kansainvälinen opiskelija)

Suomen ja englannin kielen suhde onkin kansainvälistymispolitiikassa jännitteinen. Kuten edellä on tullut ilmi, yhtäältä opintoihin päästään, ne suoritetaan ja niistä valmistutaan englanniksi, mutta toisaalta suomea korostetaan monin tavoin opiskelun, työn ja arjen kielenä. Tämä tuottaa ristiriitaista kuvaa kansainvälisestä opiskelijasta. Suomen korostaminen indeksoi käsitystä kansainvälisestä opiskelijasta Suomen työmarkkinoille jäävänä tulevana työntekijänä, kun taas englannin johdonmukainen käyttö opinnoissa viittaa

Suomesta poispäin suuntautuvaan liikkeeseen. Alexanderin (2008) jaottelu kansainvälisten opinto-ohjelmien kielistrategioista kuvaa hyvin tätä painetta:

- Kumulatiivisessa (*cumulative*) tyypissä vieraan kielen käyttö lisääntyy vähitellen kielitaidon lisääntyessä. Tätä kumulatiivista mallia voisi luonnehtia "kotikansainvälistymisen" malliksi. Alexander mainitsee tästä esimerkkinä Puolan.
- Lisääntyvässä (*additional*) tyypissä vierasta kieltä käytetään helpottamaan siirtymistä opiskeluun paikallisella kielellä. Tässä mallissa taustalla on integraatio kouluttavaan yhteiskuntaan; Alexander antaa esimerkkinä Saksan.
- Suomen mallia, jossa vierasta kieltä käytetään läpi koko ohjelman, Alexander kutsuu korvaavaksi (*replacement*) ohjelmaksi. Tässä mallissa opiskelijat otetaan sisälle, koulutetaan ja he valmistuvat vieraalla kielellä (Suomessa käytännössä englanniksi).

Yhden yliopiston hallintohenkilöstöön kuulunut haastateltavamme pohti haastattelussa tätä problematiikkaa:

> " – – että ehkä niinku vois sanoo kritiikkinäkii että Suomeen luotiin strategia millä haluttiin iso määrä ulkomaalaisia tutkinto-opiskelijoita mutta korkeakouluille, tai sanotaan ehkä mun tasolle, tiedekuntatasolle ei välittyny selkeä viesti siitä, et mikä sen tarkotus oli. oliko nää uudet työntekijät, vai oliko se et suomalainen korkeakoulutusjärjestelmä haluttiin, öö kansainvälistää niinkö läpitunkevasti. [– –] Nii. Että ei, en tiedä kuinka, ei se ole Suomellakaan se kirkas se, idea siitä, miksi ja mihin niitä koulutetaan tai miksi." (yliopisto, hallintohenkilöstö)

Toisaalta haastateltavamme tunnistivat myös sen, että suomalaisten työmarkkinoidenkaan kielitarve ei aina ole ollut itsestään selvä (ks. tarkemmin alaluku Kielet työ- ja opintoympäristössä).

1980-luvun lopulla alkaneessa korkeakoulujen kansainvälistymiskeskustelussa keskeistä oli yhtäällä kansainvälistymiskokemuksen tarjoaminen kotimaisille opiskelijoille englanninkielisissä maisteriohjelmissa. Tämä ajattelu kytkeytyi Euroopassa levinneeseen kotikansainvälistymisajatteluun (*internationalisation at home*) eli omassa korkeakoulussa tai ympäristössä tapahtuvaan kansainväli-

seen kanssakäymiseen (Nilsson, 2000). Samalla kansainvälistyminen nähtiin poispäin Suomesta suuntautuvana toimintana, jolloin englannin osaaminen oli keskeinen taito.

Nykyisessä keskustelussa kansainvälistyminen ymmärretään kuitenkin yhtä lailla Suomeen tulona ja enenevästi tänne jäämisenä, jolloin etenkin suomen kielen osaaminen on muuttunut tärkeämmäksi. Tässä tilanteessa hämmennystä haastateltavissamme aiheuttivatkin maahanmuuttajataustaiset korkeakouluopiskelijat, joilla saattoi suomalaisessa ylioppilastutkinnossa olla arvosana suomi toisena kielenä -opinnoista. Tällaiset opiskelijat saatettiin mainita kotikansainvälistymisen yhteydessä, jolloin heidät ymmärrettiin edustamassa omaa maahanmuuttajataustaansa.

Suomi toisena kielenä -opetus kytkeytyy haastatteluissamme kansainvälistymiseen suomen opetuksen tai tuen tarpeen kautta, jolloin se samalla indeksoi kansainvälisyyttä. Kansainväliset opiskelijat ja maahanmuuttajataustaiset opiskelijat rinnastuvat tällöin ryhminä, joita yhdistää lähinnä suomen opetuksen tarve. Tämä puolestaan heijastelee suomalaisen koulutusjärjestelmän ja sieltä korkeakoulutukseen tulevien opiskelijoiden erilaisia hierarkioita. Keinotekoinen jaottelu kotimaisiin ja kansainvälisiin opiskelijoihin hämärtää opiskelijakunnan sisäisen moninaisuuden. Seuraavassa katkelmassa haastateltavamme pohdiskelee juuri tätä ongelmaa:

> ” – – hartaasti toivoisin ja mä tiedän et tää todennäköisesti menossa ministeriössä lakivalmisteluihin et meil ois niinku tulevaisuudessa sellanen kieli, ymmärrys ja laki tässä maassa joka niinku ymmärtää sen että on olemassa monikielisiä ihmisiä.” (yliopisto, hallintohenkilöstö)

Maahanmuuttajataustaisille opiskelijoille, jotka eivät välttämättä ole tulleet ensisijaisesti opiskelun vuoksi maahan, onkin lisääntyvästi alettu järjestää korkeakouluihin valmentavaa opetusta. Yliopistoilla on edessään ajattelutavan muutos siinä, millaisina kotimaiset ja kansainväliset opiskelijat ymmärretään ja millaista akateemisen kieli-, luku- ja opiskelutaitojen tukea heidän ajatellaan tarvitsevan, kun ammattikorkeakouluissa tällaista valmentavaa toimintaa on järjestetty jo useita vuosia:

> ”– – et se [valmentava opetus] on enemmän suunnattu nimenomaan siis korkeakoulutetuille maahanmuuttajille jotka ovat jo täällä ja tarvitsevat niinku jatko-opiskelupaikkaa ja sitte taas suomenkielisessä koulutuksessa pääpaino on tietenki suomen kielellä ja sitä olis semmonen jopa 20 opintopistettä sitte sen kevään aikana ja sen lisäksi sitte just näitä samantyyppisiä työelämäorientaatioita opiskeluelämäorientaatioita joilla siis valmennetaan samalla tähän suomalaiseen opiskelukulttuuriin koska se on niin erilainen useimpiin näihin meijän tulijamaihin nähden ja kaikki käytänteet mitä kouluissa on ja jonkun verran edelleen sitä atk:ta vaikkapa ja englantia ja tän tyyppistä.” (ammattikorkeakoulu, opetushenkilöstö)

Maahanmuuttajataustaiset opiskelijat haastavatkin yksiulotteista käsitystä suomen osaajista ja suomalaisista. Suomalaisen korkeakoululaitoksen olisi pystyttävä paremmin huomioimaan se, että opiskelijat tulevat aiempaa erilaisemmin taustoin. Jaottelu kotimaisiin ja kansainvälisiin opiskelijoihin ei siis ole yksiselitteinen, mitä myös erilaiset tavat suomen puhumisesta ja osaamisesta indeksoivat.

Kansallisen ja kansainvälisen murros

Kansainvälisten opiskelijoiden määrän nopea lisääntyminen on pakottanut korkeakoulut kiinnostumaan kielistä ja niiden puhujista koulutuksessa ja yhteiskunnassa entistä enemmän. Englannin käytön lisääntyminen korkeakoulutuksessa on tehnyt näkyväksi suomalaisen korkeakoulupolitiikan uusnationalistisen käänteen, joka tapahtui vuoden 2010 paikkeilla (Saarinen 2018). Tämä tarkoittaa kansallisen kielen (Suomessa suomen, harvemmin ruotsin) korostusta tavalla, joka ei aiemmin ollut Suomessa muihin Pohjoismaihin verrattuna tyypillistä. Aiempi verraten positiivinen suhtautuminen englantiin (ks. esim. Leppänen, Nikula & Kääntä 2008) on tehnyt tietä keskustelulle suomen osaamisen turvaamisesta esimerkiksi työmarkkinoilla. Samalla nämä kieli-ideologiset kysymykset tekevät korkeakoulutuksen kansallisen ja kansainvälisen hierarkioista näkyvämpiä. (vrt. Mäntynen ym. 2012, 337.)

Kun Suomessa korkeakoulutuksen kansainvälistymisen motivaationa vielä 1980- ja 1990-luvuilla oli paikallisten opiskelijoiden kansainvälistyminen joko liikkuvuuden tai kotikansainvälistymisen avulla, niin nyt painopiste on siirtynyt siihen suuntaan, että kansainväliset opiskelijat jäisivät suomalaisille työmarkkinoille. Edellisessä luvussa esittelemämme Alexanderin (2008) jaottelu tekee näkyväksi sen, mitä erityyppiset kansainvälistymisen kielistrategiat indeksoivat siitä, kenelle opiskelu on tarkoitettu ja mihin kieliympäristöön opiskelijan ajatellaan integroituvan.

Alexanderin jaottelunkin ongelma on kuitenkin se, että se olettaa edelleen, että opiskelijat ovat yksiselitteisesti jaoteltavissa yhtäällä kansallisiin ja toisaalta kansainvälisiin. Kansainvälinen opiskelija näyttäytyy analyysissamme englantia osaavana ja suomea tarvitsevana kohtuullisen yksiulotteisena hahmona. Tämä jaottelu yksinkertaistaa opiskelijoiden ja maisteriohjelmien käyttämät kielet ”kotimaisiin” ja ”kansainvälisiin”. Keskustelu heijastelee suomalaiselle kielikoulutuspoliittiselle keskustelulle muutenkin tyypillistä keskittymistä suomen ja englannin kieliin, jolloin kielten moninaisuus yhteiskunnassa jää sekä näkemättä että hyödyntämättä (ks. OKM 2017).

Koska korkeakouluopiskelijoiden kielellinen tausta on viime vuosina kuitenkin muuttunut esimerkiksi maahanmuuton lisääntymisen vuoksi, kansallisen ja kansainvälisen opiskelijan rajanveto ei ole enää helppoa. Samalla suomalaisesta koulutusjärjestelmästä korkeakoulutukseen hakeutuvan opiskelijajoukon kieleen ja monilukutaitoon liittyvä osaaminen on hajautumassa. Kaikki tämä haastaa myös kansainvälisiä tai englanninkielisiä maisteriohjelmia ja niiden sisältöjä, kun sekä kielellisen että yleisten akateemisten taitojen valmistavan tai kielitietoisemman opetuksen tarve tulee tulevaisuudessa lisääntymään.

Kansainvälisten opiskelijoiden työllistyminen suomalaisille työmarkkinoille on muuttunut suomalaisen korkeakoulutuksen kansainvälistymisen tavoitteistossa keskeisemmäksi viimeisen vajaan 30 vuoden aikana (Saarinen 2018). Kansainvälisiä opiskelijoita kuitenkin otetaan opiskelijoiksi, heitä opetetaan ja he valmistuvat edelleen käytännössä englanniksi, eikä opintoihin saada mah-

tumaan suomea, jota työmarkkinoilla tarvitaan. Käytännössä siis maisteriohjelmien ja kansainvälistymispolitiikan tavoitteet ovat ristiriidassa: kansallisella tasolla poliittisesti opiskelijoita kannustetaan jäämään, mutta maisteriohjelmien kielikoulutus kannustaa lähtemään. Tämä aiheuttaa ristiriidan, joka korkeakoulujen on jatkossa kyettävä ratkaisemaan.

Lähteet

Alexander, R. 2008. "International" programmes in the German speaking world and englishization: a critical analysis. Teoksessa R. Wilkinson & V. Zegers (toim.) Realizing content and language integration in higher education. Maastricht: MULC, 77–95.

Blommaert, J. 2007. Sociolinguistics and discourse analysis: orders of indexicality and polycentricity. Journal of Multicultural Discourses 2 (2), 115–130. Saatavissa https://doi.org/10.2167/md089.0

Brenn-White, M. & Faethe, E. 2013. English-taught master's programs in Europe: a 2013 update. September 2013. Institute of International Education. Luettu 13.12.2013. Saatavissa https://www.iie.org/Research-and-Insights/Publications/English-Language-Masters-Briefing-Paper-2013-Update

Gal, S. & Woolard, K. A. 1995. Constructing languages and publics: authority and representation. Pragmatics 5 (2), 129–138. Saatavissa https://journals.linguisticsociety.org/elanguage/pragmatics/article/view/203.html

Garam, I. (toim.). 2004. Ulkomaisille vaihto- ja tutkinto-opiskelijoille annettava suomen kielen opetus ja sen kehittämistarpeet. CIMO Publications 2014:1. Helsinki: Kansainvälisen henkilövaihdon keskus CIMO. Saatavissa http://cimo.innofactor.com/instancedata/prime_product_julkaisu/cimo/embeds/cimowwwstructure/15453_SuomenOpetusUlkomaisilleOpiskelijoille.pdf

Haberland, H. 2011. Local languages as the languages of internationalization: internationalization and language choice. Ibunka komyunikeshon ronshuu/Intercultural Communication Review 9, 37–47.

Konttinen, M. 2018. Students at the core of English-medium instruction: research on the study paths of international master's degree students and the role of academic English and literacies. Väitöskirja. JYU dissertations 21. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä. Saatavissa http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-7564-7

Lehtonen, H. 2015. Tyylitellen: nuorten kielelliset resurssit ja kielen sosiaalinen indeksisyys monietnisessä Helsingissä. Väitöskirja. Helsingin yliopisto, Helsinki. Saatavissa http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-1333-7

Leppänen, S., Nikula, T. & Kääntä, L. (toim.). 2008. Kolmas kotimainen: lähikuvia englannin käytöstä Suomessa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Milani, T. M. 2007. Voices of endangerment: a language ideological debate on the Swedish language. Teoksessa A. Duchêne & M. Heller (toim.) Dis-

courses of Endangerment: Ideology and Interest in the Defence of Languages. London: Continuum, 169–196.
Mäntynen, A., Halonen, M., Pietikäinen, S. & Solin, A. 2012. Kieli-ideologioiden teoriaa ja käytäntöä. Virittäjä 116 (3), 325–348. Saatavissa http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201808013685
Nilsson, B. 2000. Internationalising the curriculum. Teoksessa P. Crowther, M. Joris, M. Otten, B. Nilsson, H. Teekens & B. Wächter (toim.) Internationalisation at home: a position paper. Amsterdam: European Association for International Education EAIE, 21–27. Saatavissa https://www.internationalisering.nl/wp-content/uploads/2015/04/Internationalisation-at-Home-A-Position-Paper.pdf
OKM. Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2017. Monikielisyys vahvuudeksi: selvitys Suomen kielivarannon tilasta ja tasosta. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:51. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. Saatavissa http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160374/okm51.pdf
Opetushallitus. 2016a. Ulkomaalaiset tutkinto-opiskelijat Suomen korkeakouluissa 2006–2016. Luettu 6.10.2017. Saatavissa http://cimo.innofactor.com/instancedata/prime_product_julkaisu/cimo/embeds/cimowwwstructure/163237_Ulk_Kokonaismaarat_2006-2016.pdf
Opetushallitus. 2016b. Ulkomaalaiset tutkinto-opiskelijat korkeakouluissa suhteessa opiskelijamäärään 2005–2016, %. Luettu 19.10. 2019. Saatavissa http://cimo.innofactor.com/instancedata/prime_product_julkaisu/cimo/embeds/cimowwwstructure/163238_Ulk_suhteessa_opiskelijam_2005-2016.pdf
Opetushallitus. 2017. Tutkinto-opiskelu Suomesta ja Suomeen 2006–2016. Luettu 30.11.2017. Saatavissa http://cimo.innofactor.com/instancedata/prime_product_julkaisu/cimo/embeds/cimowwwstructure/163728_Tutkinto-opiskelu_Suomesta_ja_Suomeen_2006-2016_korkeakoulut.pdf
Opetushallitus. 2018. Tilastoja ulkomaalaisista tutkinto-opiskelijoista Suomen korkeakouluissa 2017. Luettu 22.2.2019. Saatavissa https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/faktaaexpress9a_2018.pdf
OPM. Opetusministeriö. 2009. Korkeakoulujen kansainvälistymisstrategia 2009–2015. Opetusministeriön julkaisuja 2009:21. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. Luettu 19.10. 2019. Saatavissa http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-485-716-1
Saarinen, T. 2018. Kansallinen yliopisto ja kansainväliset intressit: kieli-ideologiat korkeakoulupoliittisten hierarkioiden kuvaajina. Teoksessa A. Jauhiainen, J. Kivirauma & H. Kinnari (toim.) Koulutus hallinnassa. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan julkaisuja. A, 216. Turku: Turun yliopisto, 77–100.
Saarinen, T. & Nikula, T. 2013. Implicit policy, invisible language: policies and practices of international degree programmes in Finnish higher education. Teoksessa A. Doiz, D. Lasagabaster & J. M. Sierra (toim.) English-Medium Instruction at Universities: Global Challenges. Bristol: Multilingual Matters, 131–150. Saatavissa http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201504171614

Saarinen, T. & Taalas, P. 2017. Nordic language policies for higher education and their multi-layered motivations. Higher Education 73 (4), 597–612. Saatavissa https://doi.org/10.1007/s10734-015-9981-8

Saarinen, T., Vaarala, H., Haapakangas, E.-L. & Kyckling, E. 2016. Kotimaisten kielten koulutustarjonta kansainvälisille korkeakouluopiskelijoille. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielentutkimuksen keskus. Saatavissa http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-6632-4

Shumilova, Y., Cai, Y. & Pekkola, E. 2012. Employability of International Graduates Educated in Finnish Higher Education Institutions. Helsinki: VALOA-project, Career Services, University of Helsinki. Luettu 23.4.2016. Saatavissa http://www.helsinki.fi/urapalvelut/valoasurvey/pubData/source/VALOA09.pdf

Silverstein, M. 2003. Indexical order and the dialectics of sociolinguistic life. Language & Communication 23 (3–4), 193–229. Saatavissa https://doi.org/10.1016/S0271-5309(03)00013-2

Syrjänen, P. 2017. Ulkomaalaiset hakijat ja opiskelijat korkeakouluissa. Tilastoneuvos-blogi. Opetushallinnon tilastopalvelu Vipunen. Luettu 10.12.2017. Saatavissa https://tilastoneuvos.vipunen.fi/2017/10/11/ulkomaalaiset-hakijat-ja-opiskelijat-korkeakouluissa/

Woolard, K. A. 1998. Introduction: Language Ideology as a Field of Inquiry. Teoksessa B. B. Schieffelin, K. A. Woolard & P. V. Kroskrity (toim.) Language Ideologies: Practice and Theory. New York: Oxford University Press, 3–47.

Wächter, B. & F. Maiworm (toim.). 2014. English-Taught Programmes in European Higher Education: The State of Play in 2014. Bonn: Lemmens. Luettu 21.12.2017. Saatavissa http://www.aca-secretariat.be/fileadmin/aca_docs/images/members/ACA-2015_English_Taught_01.pdf